

שלושה טיפוסים התאגדות

שרשרת מאורעות דרמטיים אירעה בתוך חודשים ספורים. משה הוביל את העם מעברות אל תחילת הדרך לחירות, על פני מכות מצרים וקריעת ים סוף. העם היה עד להתגלות אלוהים בהר סיני - הפעם היחידה בהיסטוריה שעם שלם זכה להתגלות. ואז באה היעלמותו של משה לשם שהייתו הארוכה על פסגת ההר, היעדרות שגרמה לחטא הקולקטיבי החמור ביותר של בני ישראל - עשיית עגל הזהב. משה שב ועלה להר להתחנן לה' שיסלח להם - וה' סלח. סמלה של הסליחה היו לוחות הברית השניים. עכשיו החיים חייבים להתחיל מחדש. עם מרוסק צריך לשוב ולהיבנות. איך משה ימשיך? רמז לכך טמון בפסוק הפותח את פרשת ויקהל:

ויקהל משה את כל עדת בני ישראל, ויאמר אליהם: אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אתם (שמות לה, א).

הפועל "ויקהל", שנתן לפרשה את שמה, הוא המפתח להבנת המשימה שמשה נתון בה. ברמה הפשוטה ביותר, הוא משמש כמילה מנחה, המזכירה פסוק קודם. במקרה שלנו, ברור מהו אותו פסוק:

וירא העם כי בשש משה לרדת מן ההר - ויקהל העם על אהרן, ויאמרו אליו: "קום, עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו!" (שמות לב, א).

שיג ושיח - הרב יונתן זקס

מעשהו של משה עכשיו הוא, כלשון המקובלים, תיקון: שיקום, עשיית-הטוב-שוב, גאולה משיבוש שנעשה. כשם שאת החטא עשה העם כ"קהל", או קהילה, כך תושג בעשייה קהילתית הכפרה עליו - וזאת על ידי עשיית משכן, בית לשכינתו של האל שבחטאם הם ביקשו לו מחליף. משה מקהיל את העם למעשה טוב, כשם שהעם התקהל למעשה רע. ההבדל בין שתי ההתקהלויות מומחש בבניין שהפועל בנוי בו: בחטא העגל העם נקהל, בבניין הסביל נפעל, ואילו עתה משה מקהיל אותו, בבניין הפעיל הפעיל. הסבילות, הפסיביות, מניחה לדברים לקרות: "כל מקום שנאמר 'ויהי' אינו אלא לשון צער" (מגילה י ע"ב). ואילו היוזמה האקטיבית היא ניצחוננו על הטרגדיה: "בכל מקום שנאמר 'ויהי' - שמחה" (במדבר רבה יג, ה).

אבל ברמה עמוקה יותר, הפסוק הפותח את פרשתנו מעוררנו להבנת מהותה של הקהילה ביהדות. בעברית הקלאסית יש שלושה מונחים הנראים מקבילים במוכנם - עדה, ציבור וקהילה - המציינים לאמיתו של דבר סוגים שונים של התאגדות.

"עדה" באה מהמילה "עד". קרוב להן השורש יע"ד, לשון יעד וייעוד, כלומר מינוי, הקצאה, קביעה. משורש זה באה גם המילה "תעודה", שעניינה הוא עדות כתובה, וגם, בעברית ישנה יותר, ייעוד ושליחות. לאנשים המהווים יחד "עדה", כפי שמילה זו משמשת במקרא, יש תחושה חזקה של זהות משותפת. הם היו עדים לאותם דברים. הם שואפים לאותו ייעוד. בני ישראל נעשו "עדה" רק כשקיבלו את המצווה הראשונה:

דברו אל כל עדת ישראל לאמר: בעשור לחדש הזה - ויקחו להם איש ששה לבית אבת, ששה לבית (שמות יב, ג).

עדה יכולה להתקבץ גם לרעה. כשבני ישראל שמעו את הדין-וחשבון של המרגלים, ליכם נפוג והם רצו לחזור למצרים. לאורך הפרשייה ההיא הם מכונים "העדה" (למשל: "עד מתי לעדה הרעה הזאת אשר המה מלינים עלי את תלנות בני ישראל?"; במדבר יד, כז). "עדה" היא גם הכינוי לאנשים שהצטרפו למרד של קורח נגד משה ואהרן קורח ועדתו (למשל, דבר ה' למשה ואהרן "הבדלו מתוך העדה הזאת ואכלה אתם פרגע!"; ותשובתם "האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצף?"; במדבר טז, כא-כב). בימינו המילה מציינת בדרך כלל תת-קבוצה אתנית או דתית. עדה היא קהילה של דומיידעה. המונח מדגיש את הזהות. זו קבוצה שלחבריה יש הרבה מן המשותף.

ניגודה היא המילה "ציבור", מן העברית המשנאית. יסודה בשורש המקראי צב"ר, שממנו באים גם הצבירה, המצבור וההצטברות; וראו למשל בבראשית (מא, מט): "ויצבר יוסף בר כחול הים". כדי להבין את מושג הציבור חשבו על המתפללים בכותל המערבי ברגע נתון. רובם אינם מכירים זה את זה. אפשר שלעולם לא ישובו להימצא איש בקרבת זולתו. כרגע יוצא שהם נמצאים באותו מקום ובאותו זמן, ועשרה מתוכם כבר יכולים, מעצם זאת, להוות "מניין" לתפילה. ציבור הוא קבוצה שלחבריה אין בהכרח שום דבר במשותף, לכד מכך שברגע מסוים הם מוצאים עצמם באותו מקום - ונעשים "ציבור" לצורך תפילה או כל מצווה אחרת הטעונה מניין אנשים.

שונה משניהם היא הקהילה, או ה"קהל". חבריה שונים זה מזה. בכך, דומה היא ל"ציבור". אבל הם מאורגנים יחדיו לשם משימה משותפת, כזאת שבה נדרשת מכל אחד תרומתו הייחודית. הסכנה בקהילה היא הידרדרות לקהל המונים, לאספסוף. את זאת רואה משה ביורדו מן ההר עם הלוחות הראשונים, בעת

חטא העגל: "וירא משה את העם כי פרע הוא; כי פרעה אהרן - לשמחה בקמיהם" (שמות לב, כה). ואילו היופי שבקהילה בא לידי ביטוי כאשר מנחה אותה תכלית חיובית. אוראז נקהלים בה כישרונותיהם השונים של יחידים רבים, כך שכל אחד מהם יכול לומר "עזרתי לעשות זאת".

על כן, בהקהילו את העם הפעם, מדגיש משה שלכל אחד יש דבר שונה לתת: "קחו מאתכם תרומה לה'. כל נדיב לבו יביאה, את תרומת ה': זהב וכסף ונחשת... וכל חכם לב בכם יבאו ויעשו את כל אשר צוה ה'" (שמות לה, ה-י). משה ידע לרתום את הציבור לתכלית אחת דווקא מתוך הרבגוניות שבו, וזאת דרך שימורה ושימוש בה לתכלית אחת. הוא עשה את העם לעדה. ראו את מגוון הנדבות לה', מאת בעלי כישורים שונים ורכוש שונה:

ויצאו כל עדת בני ישראל מלפני משה. ויבאו כל איש אשר נשאו לבו, וכל אשר נדבה רוחו אתו - הביאו את תרומת ה' למלאכת אהל מועד ולכל עבדתו, ולבגדי הקודש. ויבאו האנשים על הנשים: כל נדיב לב הביאו חז ונגזם וטבעת וכומז - כל כלי זהב... וכל איש אשר נמצא אתו תכלת וארגמן ותולעת שני ושש... כל מרים תרומת כסף ונחשת... וכל אשה חכמת לב, בידיה טוו, ויביאו מטוה... והנשאים הביאו את אבני השם ואת אבני המלאים... כל איש ואשה אשר נדב לבם אתם להביא לכל המלאכה אשר צוה ה' לעשות ביד משה (שמות לה, כ-כט).

גדולתו של המשכן נמצאה בהיותו הישג קולקטיבי - שבו לא כולם עשו אותו דבר. כל אחד נתן דבר שונה. כל תרומה הוערכה, ועל כן כל משתתף הרגיש מוערך. הצלחתו של משה להקהיל,

לחשל מתוך המון העם קהילה חדשה ואמיתית, הייתה מן הגדולים בהישגיו.

על פי חכמינו, משה חזר לאותו נושא כעבור שנים רבות. כשראה כי תקופת מנהיגותו מתקרבת לסיום, התפלל לה' שימנה לו ממשיך: "יִפְקֹד ה', אֱלֹהֵי הַרוּחַת לְכֹל בָּשָׂר, אִישׁ עַל הָעֵדָה" (במדבר כז, טז). רש"י, בעקבות חז"ל, מסביר את הפנייה המיוחדת של משה "אלוהי הרוחות לכל בשר" כך:

אמר לפניו, "ריבוננו של עולם, גלוי וידוע לפניך: דעתו של כל אחד ואחד ואינן דומין זה לזה. מִנֵּה עליהם מנהיג שיהא סובל כל אחד ואחד לפי דעתו.

לשמור על הרבגוניות שבציבור עם אחדות הייעוד של העדה - זהו האתגר שבבניית קהילה, משימתו הגדולה של מנהיג גדול.

סביב שולחן השבת

- חשבו על הקבוצות שאתם שייכים להן. אילו מהם הן להרגשתכם עדה, אילו הן ציבור, ואילו קהילה?
- מדוע קשה יותר לפעמים להיות חלק מקהילה מלהיות חלק מעדה?
- משימתו הגדולה של משה הייתה להנהיג אנשים עם דעות שונות ומזג אישי שונה. מהו המפתח לכך שקבוצה מגוונת תפעל היטב ביחד?